

ALEKSANDER TOBIS

WYWIADY I OPINIE MILICJI, ZAKŁADÓW PRACY I RAD NARODOWYCH JAKO PODSTAWA ORZECZEŃ O WARUNKOWYCH ZWOLNIENIACH

W latach 1963—1964 w Sądzie Wojewódzkim w Poznaniu i w zakładach karnych województwa poznańskiego prowadziłem badania nad stosowaniem w praktyce przepisów o warunkowym zwolnieniu. Opracowane w niniejszym artykule wywiady i opinie pochodzą z badań 750 spraw Kow (odrzucono 8 nie nadających się), zarejestrowanych kolejno w repertorium Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu i 784 akt spraw karnych dosłanych przez różne sądy w kraju do akt Kow¹.

W wyniku badań okazało się, że szereg okoliczności z różnych dziedzin życia osoby ubiegającej się o warunkowe zwolnienie ustalić można w drodze urzędowych wywiadów, zapytań, opinii, czy dokumentów o innym jeszcze charakterze. Wartość tych źródeł zyskuje poważną rangę, zważywszy pozycję i charakter podmiotów udzielających informacji pożądaných dla sądu z punktu widzenia możliwości dokonania ustaleń podstaw orzeczenia. Organa milicji i rady narodowe posiadają ustaloną pozycję w państwie, ich zatem autorytatywne potwierdzenie określonych danych o osobach stających przed sądem mają moc urzędowych dokumentów; skutki prawne tego faktu w zakresie dowodzenia są więc dla sądu jednoznaczne.

Opinie zakładów pracy, relacjonujące stosunki między zakładem pracy a pracownikiem, obecnym oskarżonym bądź skazanym, nie posiadają wprawdzie tej rangi, co poprzednio wymienione źródła informacji, ich wartość dla sądu jest jednak istotna, ponieważ większość zakładów pracy to zakłady państwowe, a przynajmniej uspołecznione, którymi kierują osoby odpowiedzialne, akceptowane przez czynniki państwowe i partyjne, waga ich oświadczeń nie powinna być zatem błaha.

¹ Patrz także mój artykuł pt. *Wnioski więźniów w postępowaniu o warunkowe zwolnienie* w nr 2 Ruchu Prawniczego Ekonomicznego i Socjologicznego z 1968 r.

I. WYWIADY MILICYJNE

Pod względem liczebności udział wywiadów MO w kompletowaniu podstaw orzeczeń o warunkowych zwolnieniach nie był wielki. Sąd penitencjarny tylko w 15,8% spraw zbadanej próby (742) mógł posługiwać się wywiadami milicyjnymi dla potrzeb orzecznictwa. Szanse byłyby większe, aczkolwiek także niewystarczające, gdyby administracja zakładu karnego w Mrowinie przekazywała wywiady milicyjne w całości lub co najmniej w streszczeniu, a nie, jak to czyniła, kwitując wywiad ogólną jego oceną. Spraw tych było 36 (w tym jedna z zakładu karnego w Gnieźnie, a jedna z zakładu karnego w Kaliszu), co zwiększyłoby odsetek spraw o warunkowe zwolnienie z możliwością posłużenia się wywiadem Milicji Obywatelskiej do 20,7%. Ale nawet ten odsetek nie byłby zadowalający. Nie dopisała przede wszystkim praktyka penitencjarna, mimo że istnieją przepisy nakazujące zakładom karnym opracowanie opinii o więźniu ubiegającym się o warunkowe zwolnienie, między innymi na podstawie wywiadu milicyjnego². Przestrzeganie tych przepisów w każdej sprawie teoretycznie mogłoby dostarczyć sądowi informacji o skazanym za pośrednictwem wywiadu milicji nawet w 100% spraw. Praktycznie zaś, zakładając że 10—15% spraw należy do tzw. pewnych co do pozytywnego rozstrzygnięcia warunkowego zwolnienia, w których wywiady milicji są zbędne i tyleż spraw pewnych o spodziewanym rozstrzygnięciu negatywnym, przestrzeganie Zarządzenia Dyrektora Centralnego Zarządu Więziennictwa powinno dać w efekcie około 70% spraw z aktualnymi wywiadami milicji w dyspozycji sądu. Tymczasem między 21% a 70% wytworzyła się nie wyjaśniona luka.

Za pośrednictwem zakładów karnych sąd penitencjarny, w ramach zbadanej próby, otrzymał informacje pochodzące z wywiadów milicji w 54 sprawach (po odrzuceniu 36 ocenionych tylko ogólnie), 66 wywiadów osiągalnych było z akt procesu karnego, a 5 zażądał sąd penitencjarny z urzędu³. Ogółem wywiadów milicji było 125, a udział poszczególnych źródeł w ich skompletowaniu kształtował się odpowiednio: zakłady karne — 43,2%, akta procesu karnego — 52,8% i sąd penitencjarny z urzędu — 4,0%. W ośmiu sprawach wywiady przekazane sądowi przez zakłady karne pokrywały się z wywiadami z akt procesowych. Liczba spraw Kow z możliwością podjęcia decyzji opierając się na wywiadach milicyjnych uległa zatem redukcji do 117, co, jak wspomniano, stanowi 15,8% zbadanej próby. Przedstawione liczby wskazują więc ponadto, że niewielki zakres bazy faktograficznej pochodzącej z omawianego źródła wynikał także z niedomagań pracy sądów karnych w gromadzeniu wywiadów milicji dla celów orzecznictwa w postępowaniu głównym. Choć mają one przewagę nad

² Zarządzenie Dyrektora Centralnego Zarządu Więziennictwa z dnia 20 IX 1960 r. wraz z instrukcją do tego zarządzenia.

³ Por. akta Kow.: 2089/63, 2376/63, 2833/63, 116/64, 422/64.

zakładami karnymi, nawet łącznie wzięte nie spełniły oczekiwanych nadziei.

Na tle niskiego odsetka wywiadów milicyjnych z akt procesowych i zakładów karnych zastrzeżenia budzi mała liczba wywiadów zażądanych przez sąd penitencjarny z urzędu. Zasadą postępowania chyba powinno być, że im mniejsza liczba informacji z innych źródeł, niż sądowe, tym większej powinno się oczekiwać aktywności ze strony samego sądu. Odsetek 0,7 rozpoznanych spraw z urzędowo zarządzonymi wywiadami MO należy uznać za bardzo niski.

Treść wywiadów milicyjnych przedstawia tabela 1 w aneksie. Niektóre ważniejsze grupy informacji, które mogły być przydatne sądowi penitencjarnemu w rozstrzyganiu spraw o warunkowe zwolnienie ilustruje poniższe zestawienie.

Rodzaj grup informacji o osobie ubiegającej się o zwolnienie warunkowe	Liczba informacji	%	Liczba spraw	% ogółu spraw zbadanych
Właściwości osobiste (stosunki osobiste łącznie z cechami osobowości)	211	40,19	108	14,55
Właściwości określające tryb życia	108	20,57	98	13,20
Właściwości określające opinię środowiska miejsca zamieszkania i pracy	96	18,28	82	11,05
Warunki rodzinne	50	9,52	43	5,75
Warunki majątkowe	32	6,09	27	3,64

Liczby 108, 98, 82, 43 i 27 oznaczają liczbę spraw, w których wywiady zawierały określoną grupę informacji. Spraw z wywiadami milicyjnymi było jak wiadomo 117 (samiych wywiadów było 125), zatem odsetek spraw z wywiadami o określonej grupie informacji kształtował się odpowiednio: 92,30, 83,76, 70,08, 36,75 i 23,07%.

Nie wyczerpuje ono wszystkich informacji, grupuje tylko ważniejsze, ustalone na podstawie analizy wywiadów. Dla porządku trzeba dodać, że wywiady zawierały jeszcze dane personalne osoby, o której przeprowadzono wywiad. Tych ostatnich nie uwzględnia tabela 1 w aneksie. Jak wynika z tabeli, w wywiadach milicyjnych przeważały informacje na temat osobistych właściwości kandydatów do warunkowego zwolnienia. Spośród tych informacji 40% jest odsetkiem sporym i prawidłowym w strukturze ogółu informacji. Takie okoliczności, jak nadużywanie alkoholu, rodzaj i częstotliwość wykonywanej pracy, niektóre cechy osobowości, skłonności do wywoływania burd i awantur itd. konstytuują opinię sądu o możliwościach powodzenia zastosowanej instytucji warunkowego zwolnienia.

W świetle obowiązującej ustawy o warunkowym zwolnieniu (Dz. U. nr 58 z 1961 r., poz. 321), właściwości osobiste mieszczą się w szerszym

pojęciu warunków osobistych, do których można jeszcze zaliczyć warunki rodzinne i materialne, wyodrębnione także w tabeli. W wywiadach zajmowały one miejsce w granicach 6—10%. Wydaje się, że kwestie rodzinne skazanego oraz stosunki majątkowe, od których to obu kategorii wiele zależy w zakresie warunkowego zwolnienia, powinny znaleźć w wywiadach silniejsze odbicie. Rezygnować można z tych grup informacji, które sąd posiadał już z innego źródła, np. z wywiadów w radach narodowych. Sprawa wymagałaby jednak koordynacji, co w obecnych warunkach nie jest jeszcze organizacyjnie rozwiązane i wątpić należy, czy się powiedzie bez koncentracji wywiadów o przestępcach w jednych rękach. To zaś nie jest łatwe, nie zawsze przy tym celowe z innych względów, wśród których poważniejszym jest wzgląd natury teoretycznej, dający w niektórych przypadkach przewagę wywiadam społecznym nad urzędowymi, a w innych odwrotnie. Niemożliwe byłoby pogodzić oba warianty wywiadów w rękach jednej instytucji, bo zawsze byłaby ona albo społeczna albo utrzymywana przez państwo, a więc przynajmniej półurzędowa.

Okoliczności określające tryb życia skazanego w okresie jego przebywania na wolności, prowadzenie się, zachowanie w tym czasie są ważne, choćby z powodu ustawowego ujęcia trybu życia wśród przesłanek prognozy społecznej przestępcy. Sąd powinien być zorientowany przed wydaniem orzeczenia, czy skazany był np. hulaką, czy trwonił zapracowane pieniądze, czy utrzymywał się z niewiadomych źródeł dochodu, czy prowadził się niemoralnie, w jakim środowisku przebywał itd. Biorąc pod uwagę udział innych grup w liczbie ogólnej informacji pochodzących z wywiadów milicji, udział grupy informującej o trybie życia skazanego, zamykający się odsetkiem 20,57, należy uznać za wystarczający.

To samo można powiedzieć o grupie informacji pośredniczących niejako między środowiskiem miejsca zamieszkania skazanego i jego pracy a sądem penitencjarnym, tj. o opiniach panujących w tych środowiskach o skazanym, jego życiu, postępowaniu i zachowaniu. Odsetek 18,28 jest zadowalający.

Pozostałe informacje zawierane w wywiadach milicyjnych nie miały już tak zwartego charakteru. Nie oznacza to jednak, że były one mniej ważne od wymienionych w przedstawionej wyżej tabeli. Np. w kilku wywiadach podano biografię przestępcy, w kilku jego nastawienie do kwestii powrotu skazanego z więzienia, kilka określało zajęcia członków rodziny skazanego. W sumie i te informacje były wartościowe.

Dodatnia ocena wywiadów milicji (a także wywiadów rad narodowych) dla praktyki sądowo-penitencjarnej wynika z innej jeszcze przyczyny. Mianowicie dane zawarte w wywiadach dadzą się konfrontować z oświadczeniami skazanych bądź to składanymi przed sądem bądź formułowanymi w pisemnych wnioskach o warunkowe zwolnienie. Na przykład w jednej

ze spraw⁴ skazany twierdził, że jest jedynym żywicielem rodziny znajdującej się w rozpaczliwych warunkach materialnych, gdy tymczasem. z wywiadu milicyjnego wynikało, że rodzina skazanego żyje w dobrych warunkach. Przykładów możliwości takich konfrontacji jest więcej,

Generalnie wywiady milicyjne spełniały pozytywną rolę, warto więc upowszechnić je w praktyce sądowo-penitencjarnej⁵. Ujemną stroną wywiadów była natomiast liczebność przekazywanych informacji. Jak wynika z badań, przeciętna liczba informacji na jeden wywiad wynosiła 4.2. Jest to stanowczo za mało.

II. OPINIE ZAKŁADÓW PRACY

Większość ludzi sporą część dnia poświęca pracy zarobkowej. Informacje z tej sfery życia człowieka powinny więc interesować organa sądowe na równi z innymi, mogącymi rzucić światło na osobowość przestępcy. Toteż opinie zakładów pracy, w mniejszym czy większym stopniu dające wyraz temu, co dotyczyło skazanego w procesie jego pracy zawodowej, w okresie gdy pracował przed uwięzieniem, znalezione w analizowanym materiale naukowym, należało uznać za niepoślednie źródło informacji, pożyteczne dla celów orzecznictwa sądu penitencjarnego.

Opinii tych było łącznie 133, nie licząc 8 przekazanych przez administrację Podośrodka Pracy Więźniów w Mrowinie tylko za pomocą oceny ogólnej. Owe 133 opinie występowały w 125 sprawach Kow, co dla zbadanej próby stanowi 17,6%. Z akt spraw karnych pochodziło 120 opinii (90,2%), a więc znakomita większość, do wniosków skazanych lub ich obrońców o warunkowe zwolnienie dołączonych było 9 opinii (6,8%), 3 przekazane zostały za pośrednictwem zakładów karnych a jednej sąd penitencjarny zażądał z urzędu.

Łącznie z opiniami zakładów pracy przekazanymi przez administrację Podośrodka w Mrowinie, sąd ogółem mógł korzystać z opinii zakładów pracy w 133 sprawach o warunkowe zwolnienie, a więc w 18,7% tych spraw. Trzeba zaznaczyć, że szanse na uzyskanie opinii z pracy osoby ubiegającej się o warunkowe zwolnienie są mniejsze niż np. na uzyskanie wywiadów MO. Niektóre bowiem osoby pracują prywatnie, prowadzą gospodarstwo rolne lub własny warsztat rzemieślniczy albo wcale nie pracują. W tych wypadkach uzyskanie opinii zakładów pracy w przyjętym powszechnie znaczeniu jest nierealne. Z badań wynikało, że osób pracujących w uspołecznionych zakładach pracy było 534, zatem 133

⁴ Akta Kow 2436/03.

⁵ We Francji np. do akt więźnia, przedstawionego do warunkowego zwolnienia, naczelnik więzienia zbiera informacje za pośrednictwem policji, o ostatnim miejscu zamieszkania skazanego, jego stanie majątkowym i zatrudnieniu. Por. G. Th. Kempe, *Parole and After Care*, New York 1954, s. 41.

sprawy o warunkowe zwolnienie, w których sąd penitencjarny dysponował opiniami zakładów pracy, stanowi 24,9% spraw osób pracujących w uspołecznionych zakładach pracy.

Sąd penitencjarny i zakłady karne z własnej inicjatywy nie działały w zakresie gromadzenia materiału informacyjnego z tego źródła. Sądy karne gromadziły więc materiał faktyczny pochodzący z zakładów pracy oskarżonych głównie dla swoich celów, a pośrednio mógł on być wykorzystany w stadium orzekania o warunkowym zwolnieniu. W odniesieniu do zakładów karnych nie wydano przepisu podobnego do tego, który dotyczy wywiadów milicji i rad narodowych. Tym należy tłumaczyć słabą aktywność administracji zakładów karnych na badanym odcinku. Treść opinii zakładów pracy ujęto w tabeli 2 aneksu.

Największą partią informacji, zgodnie zresztą z charakterem tych dokumentów, były relacje charakteryzujące stosunek skazanego, byłego pracownika do wykonywanej pracy. Informacji tych było 278 (54% ogółu informacji), rozmieszczonych w 116 sprawach, co dla grupy spraw Kow z opiniami (125) stanowi 92,8%, a w skali ogółu zbadanych spraw Kow — 15,6%.

Drugą co do liczebności grupę informacji stanowiły okoliczności wskazujące na właściwości osobiste skazanego (wliczono tu wszelkie stosunki dotyczące skazanego bezpośrednio oraz cechy osobowości). Było ich 160 (31%) w 82 sprawach; odpowiednie odsetki — jak wyżej — wynosiły: 65,6 i 11,05. W 15 sprawach opisywano zachowanie się skazanego w czasie pobytu na terenie zakładu pracy. Dla grupy spraw z opiniami wynosi to 12%, a w stosunku do ogółu spraw — 2,02%.

Spośród nie wymienionych grup informacji, a interesujących ze względu na ustawowe wymagania do warunkowego zwolnienia, nie było wielu danych. Jedna opinia relacjonowała sprawy rodzinne skazanego, a 4 zawierały okoliczności dotyczące warunków materialnych skazanego i jego rodziny.

Można mieć oczywiście zastrzeżenia do sformułowań, przynajmniej niektórych opinii. Niewysoka była też przeciętna⁶ informacji przypadająca na jedną opinię, świadcząca raczej o lakoniczności osnów opinii. Niemniej trzeba przyznać, że jako źródło poznania służące sądowi do uzupełnienia wiedzy o skazanym opinie zakładów pracy spełniały swoją rolę. Pełnej oceny nie sposób wyrazić na podstawie analizy samych tylko dokumentów. Konieczne byłoby bowiem zbadanie czy zakłady pracy wyczerpały cały zapas możliwości przedstawienia sądowi całokształtu pożądanego z punktu widzenia orzecznictwa okoliczności dotyczących pracownika na tle procesu jego pracy w zakładzie. To zaś leży poza możliwościami realizacji w tym opracowaniu.

⁶ Nie wliczono danych personalnych, rodzaju wykonywanej pracy (zawód, stanowisko) i okresu zatrudnienia, które z reguły zawierała każda opinia.

Z postulatów, jakie się nasuwają, najważniejszy wydaje się postulat zwiększania zainteresowań ze strony zakładów karnych i sądu penitencjarnego sprawami opinii zakładów pracy w ten sposób, by zwiększyć stan posiadania z 1/4 na przynajmniej 3/4 ogółu spraw z opiniami o osobach, które uprzednio pracowały w uspołecznionych zakładach pracy.

III. WYWIADY W RADACH NARODOWYCH

Wywiady rad narodowych⁷ były najmniej liczną kategorią dokumentów, którymi sąd penitencjarny mógł się posłużyć jako źródłem ustaleń faktycznych swych orzeczeń. Ogółem było 66 wywiadów w 64 sprawach (8,6% ogółu spraw). Z akt spraw karnych pochodziło 49 wywiadów (74,24%), zakłady karne przekazały 5 (7,58%), a do wniosków skazanych lub ich obrońców dołączonych było 12 (18,18%).

Akta spraw karnych i dla tej kategorii wywiadów okazały się najefektywniejszym źródłem dla sądu penitencjarnego. W liczbach bezwzględnych nie było ich wprawdzie wiele, ale nie można mieć pretensji do sądów karnych o to, że nie opierały swoich orzeczeń na tego rodzaju dokumentach. Być może, nie zachodziła potrzeba, a dopiero w dalszej kolejności nikła liczba wywiadów mogła być wynikiem małej staranności w gromadzeniu materiału, służącego za podstawę wyroku. W każdym razie odbiło się to na podstawach orzeczeń sądu penitencjarnego, tym bardziej że zawiodły administracje zakładów karnych, które przekazały tylko 5 wywiadów. Pewnym usprawiedliwieniem jest tu jednak alternatywnie zbudowany przepis zarządzenia dyrektora CZW z dnia 20 IX 1960 r. (§6 pkt 2 Instrukcji), pozwalający preferować wywiady milicji przed wywiadami w radach narodowych. Z badań wynikało, że tych pierwszych było znacznie więcej niż drugich, co tłumaczy w pewnym sensie intencję kierownictwa zakładów karnych. Nawet jednak łączne liczbowe ujęcie wywiadów w milicji w radach narodowych nie wypada korzystnie dla zakładów karnych. Nadal pozostaje aktualny postulat zwiększenia zainteresowań tymi źródłami wiedzy o przestępcach. Wydaje się przy tym słuszne, by wywiady zbierane za pośrednictwem rad narodowych, dotyczyły zwłaszcza osób nie zatrudnionych w uspołecznionych zakładach pracy, kiedy nie ma możliwości uzyskania opinii o pracy skazanego. Charakterystyczne jest także, że sąd penitencjarny nie żądał z urzędu wywiadów w radach narodowych. Trudno wyjaśnić ich brak w aktach Kow. Treść wywiadów pochodzących z rad narodowych przedstawiono w tabeli 3 aneksu. Przeciętnie na jeden wywiad przypadało 3,04 informacji, pomijając dane formalne (personalne). Najliczniej występo-

⁷ Wliczono tu także kilkanaście dokumentów o charakterze zaświadczeń o stanie majątkowym, rodzinnym itp.

wały okoliczności charakteryzujące właściwości osobiste (stosunki osobiste i cechy osobowości) osoby aktualnie ubiegającej się o warunkowe zwolnienie. Było ich 97 (48,3%). zajmowały prawie połowę miejsca w wywiadach. Liczba spraw, zawierająca opis właściwości osobistych skazanego, zamykała się liczbą 44, co w grupie spraw z wywiadami rad narodowych stanowiło 68,75%, a w stosunku do ogółu rozpoznawanych spraw — 5,93%. Rady narodowe mniej licznie referowały sądom inne sfery stosunków dotyczących skazanego. W 26 sprawach podano informacje na temat opinii panującej w środowisku i w zakładzie pracy o skazanym i jego rodzinie. Odpowiednie odsetki w stosunku do wyżej przedstawionych grup spraw wynosiły: 40,62 i 3,5. W 23 sprawach (odpowiednie odsetki — 35,9 i 3,1) podano informacje o warunkach majątkowych skazanego, i jego rodziny. Tryb życia (sposób prowadzenia się, zachowanie) zawarty był w 17 sprawach (26,7% i 2,3%). Ostatnią bardziej zwartą grupą informacji były te, które przedstawiały warunki rodzinne skazanego. Występowały w 15 sprawach (23,4% i 2,02%).

Struktura informacji, przekazywanych sądowi w wywiadach rad narodowych powinna ulec pewnym przesunięciom. Zbyt wiele miejsca poświęcono właściwościom osobistym skazanego, mniej natomiast mówiono o trybie życia skazanego w czasie jego pobytu na wolności, o jego aktualnych warunkach majątkowych i rodzinnych.

IV. OCENY I WNIOSKI OGÓLNE

Dużym niedociągnięciem wywiadów, zresztą także milicyjnych, ale przede wszystkim przeprowadzanych przez rady narodowe, był prawie zupełny brak informacji na temat aktualnego klimatu panującego w rodzinie i najbliższym otoczeniu skazanego, a nawet w kręgach dalszych środowiska, do którego skazany ma powrócić po warunkowym zwolnieniu. Dla pomyślnego przebiegu warunkowego zwolnienia ważne jest bowiem uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jak środowisko ustosunkowuje się do powrotu skazanego, czy może on liczyć na przychylność, czy spotka się raczej z wrogim nastawieniem osób, z którymi będzie współżył po zwolnieniu z więzienia. Chodzi o możliwie pełne odtworzenie warunków o charakterze subiektywnym, które pozwolą sądowi zorientować się w możliwościach przystosowania się społecznego przestępcy.

Z powyższym problemem łączy się dość istotna kwestia rozróżnienia wywiadów wszelkich typów na dwie kategorie: wywiady aktualizujące informacje o przestępcy z okresu popełnienia przez niego przestępstwa i wywiad czyniący to w czasie, gdy przed sądem zawisła sprawa o warunkowe zwolnienie. Pięwsza kategoria wywiadów jest osiągalna dla sądu penitencjarnego za pośrednictwem akt procesu karnego i im więcej ich będzie tym lepiej. Druga natomiast powinna objąć wywiady przepro-

wadzane na żądanie zakładów karnych, przy czym nie powinny one dublować pytań, na które odpowiedź można znaleźć w wywiadzie z okresu wyrokowania. Wywiady okresu warunkowego zwolnienia powinny w pierwszym rzędzie koncentrować się nad aktualnym stanem gotowości środowiska do przyjęcia warunkowo zwolnionego, nad sprawami perspektyw współżycia w rodzinie oraz warunkami egzystencji. Trudność polega na tym, że kierownictwo zakładu karnego nie jest zorientowane, czy w aktach sprawy karnej był już dołączony wywiad milicji lub rady narodowej, a nie sposób znaleźć racjonalne rozwiązanie, żeby tę trudność pokonać. Nie można przecież obarczać sądów orzekających, by w przypadku skazania na karę pozbawienia wolności zawiadamiały zakład karne o tym, czy orzeczenie zapadło między innymi na podstawie któregoś z wywiadów. Nie można też postulować, by na żądanie administracji zakładu karnego przesyłano tam akta procesowe. Akta te, w związku z rewizjami, prośbami o ulaskawienie, kontrolą w trybie nadzoru, badaniami naukowymi, warunkowymi zwolnieniami i być może z innych jeszcze przyczyn krążą po kraju dostatecznie gęsto, postulat jest więc bez szans na powodzenie.

Słuszna zatem myśl, aby sąd penitencjarny miał w swojej dyspozycji wywiady okresu wyrokowania, opisujące wydarzenia wstecz oraz wywiady z okresu warunkowego zwolnienia o treści aktualnej i wybiegającej w przyszłość skazanego rozbija się o brak praktycznej możliwości realizacji. Konflikt interesów łagodzić można za pomocą desygnowania sądu penitencjarnego do koordynacji we własnym interesie sprawy uzyskania obu rodzajów wywiadów. Ale nie we wszystkich sprawach taka możliwość istnieje. Sąd penitencjarny mógłby żądać z urzędu wywiadów na temat aktualnej sytuacji środowiska, warunków rodzinnych i warunków utrzymania tylko w sprawach osób skazanych na długoterminowe pozbawienie wolności, kiedy po nadejściu akt sprawy karnej i zorientowaniu się co do istnienia wywiadu z okresu wyrokowania, sąd mógłby się zdecydować na poświęcenie jeszcze jakiegoś czasu potrzebnego na ściągnięcie wywiadu aktualnego. W sprawach osób o niskich wyrokach, a tych jest przewaga, terminy są zbyt krótkie na realizację tego zamierzenia. Wydaje się zatem najśluszniesze, aby administracje zakładów karnych, zwracając się do rady narodowej czy milicji w sprawie przeprowadzenia wywiadu, wyraźnie podkreślały konieczność uwzględnienia problemów, o których była mowa wyżej w związku z wywiadem okresu warunkowego zwolnienia. W ten sposób w każdej sprawie, a obowiązek taki, jak już zaznaczono, ciąży na zakładach karnych na mocy odpowiednich przepisów penitencjarnych, sąd penitencjarny powinien otrzymać wywiad z aktualną sytuacją i perspektywami na warunkowe zwolnienie osoby kandydującej do zwolnienia. Pociągająca jest myśl, by sąd penitencjarny w swojej pracy opierał się tylko na wywiadach organizowanych przez zakłady karne i to w odniesieniu do wiado-

mości zarówno z okresu wyrokowania jak i okresu warunkowego zwolnienia. Odpadłby przez to kłopot z wywiadami otrzymywanymi za pośrednictwem akt procesowych. Przed takim uproszczeniem należy jednak przestrzec. Nie jest przecież tajemnicą, że ludzka pamięć z biegiem czasu traci swoją ostrość, fakty sprzed lat zacierają swoją wyrazistość, często narasta legenda, dobra albo zła, dookoła przestępcy i jego czynu. Lepiej zaufać tym wywiadam, które sąd wymierzający karę posiadał w chwili wyrokowania, gdyż są znacznie pewniejszym źródłem poznawczym, jeśli chodzi o dane poprzedzające wyrok.

Na zakończenie rozważań o trzech rodzajach wywiadów, jakie w wyniku badań praktyki występowały w badanym materiale, należałoby ostatecznie sformułować wniosek o zakresie korzystania przez sąd penitencjarny z wywiadów jako źródeł poznawczych sprawy. Wydaje się, że przepisy penitencjarne słusznie chciały zagwarantować sądowi informacje z wywiadów w radach narodowych lub milicji w każdej sprawie, choćby za pośrednictwem streszczeń⁸ w opiniach zakładów karnych o więźniach. Zgodnie więc z intencjami twórców tych norm oraz poprzednimi wywodami tego opracowania, sąd penitencjarny powinien, rozstrzygając sprawy warunkowych zwolnień, dysponować wywiadem milicji lub (alternatywnie) wywiadem rady narodowej z okresu warunkowego zwolnienia oraz, o ile to tylko możliwe, także alternatywnie wywiadem z okresu wyrokowania, a nadto wywiadem z zakładu pracy, jeżeli skazany pracował przed uwięzieniem. Jeżeli zaś skazany nie pracował, to w miejsce wywiadu (opinii) z zakładu pracy winien się znaleźć wywiad z rady narodowej, bogatszy w treść opisującą rodzaj zajęcia skazanego.

V. INNE DOKUMENTY

W analizowanym materiale badawczym znalazły się też inne dokumenty, które głównie za pośrednictwem akt spraw karnych znane były sądowi penitencjarnemu. Omówimy tu dla przykładu treść niektórych z nich.

Opinie władz wojskowych zawierały z reguły opisy: stosunku żołnierza do służby wojskowej, jak wywiązywał się ze swoich obowiązków, uzyskiwanych wyników w szkoleniu oraz określały stopień zdyscyplinowania. Jeśli był dowódcą, to przedstawiano zalety i wady na tym stanowisku. Opisywano także cechy osobowości żołnierza.

Opinie organizacji społeczno-politycznych omawiały wywiązywanie się z obowiązków organizacyjnych i nakładanych prac społecznych oraz wykonywanie funkcji organizacyjnych. Rzadziej opisywały pracę zawodową, pozycję zajmowaną w społeczeństwie, cechy osobowości.

Lepiej dołączyć oryginały.

Opinie szkół zawierały opis uzdolnień ucznia, wykazywanych postępów w nauce (raczej w ogólnej jednej ocenie), zainteresowanie pracami pozalekcyjnymi i pozaszkolnymi, udział w pracach organizacji młodzieżowych i mniej licznie, cechy osobowości.

Trafiały się także dokumenty dość osobliwe, jak np. opinia o przestępcy mieszkańców jednej z wsi w powiecie Wyszaków⁹, świadcząca o zaangażowaniu jej mieszkańców w sprawy procesu karnego, co dla zagadnień wymiaru kary i warunkowego zwolnienia nie powinno być obojętne.

⁹ Nieudolnie sformułowana, pisana ręcznym pismem, zaopatrzona 18 podpisami, potwierdzonymi przez Prezydium GRN.

ANEKS

Tabela 1

Wywiady milicyjne

Tekst wywiadu w streszczeniu	Liczba wywiadów	%
Oskarżony (skazany) cieszył się dobrą opinią w miejscu zamieszkania	39	7,43
Podano rodzaj (zakład) pracy wykonywanej przez oskarżonego	35	6,66
Alkoholizm oskarżonego (pił alkohol, nadużywał alkoholu, wykazywał skłonności do alkoholu itp. wersje)	27	5,14
Oskarżony nie cieszył się dobrą opinią w miejscu zamieszkania	26	4,95
Prowadził się niemoralnie	17	3,23
Rodzice (rodziną) oskarżonego cieszą się dobrą opinią	17	3,23
Oskarżony posiada na utrzymaniu dzieci (z podaniem liczby)	14	2,66
Oskarżony wywoływał awantury w stanie nietrzeźwym	12	2,29
Utrzymuje kontakty z elementem chuligańskim	11	2,09
Nigdzie nie pracował	10	1,90
Podanie okresu zamieszkania oskarżonego w danej miejscowości	10	1,90
Rodzina oskarżonego znajduje się w trudnych warunkach materialnych	7	1,33
Praca oskarżonego miała charakter dorywczy, niestały	7	1,33
Oskarżony utrzymywał kontakty z elementem przestępczym	6	1,14
Oskarżony nie utrzymywał kontaktów z elementem przestępczym	6	1,14
Oskarżony nie nadużywał alkoholu	6	1,14
Prowadził spokojny tryb życia	6	1,14
Mieszkał z rodzicami	6	1,14
Uciekał z domu	6	1,14
Karalność oskarżonego (z podaniem rodzaju kary)	5	0,95
Oskarżona była kobietą lekkich obyczajów	5	0,95
Wykazuje skłonność do kradzieży	5	0,95
Określono rodzaj pracy (zajęcie) członków rodziny oskarżonego	5	0,95
Oskarżony widywany jest w lokalach publicznych	5	0,95

Wywiady milicyjne zawierały ponadto szereg innych informacji, mniej zwartych tematycznie i o niejedolnym charakterze. Z braku miejsca rezygnujemy z pełnego ich przedstawienia.

Tabela 2

Opinie zakładów pracy

Tekst opinii w streszczeniu	Liczba opinii	%
Oskarżony (skazany) był pracownikiem zdyscyplinowanym	38	7,38
Oskarżony był pracownikiem sumiennym	23	4,46
Jest (był) koleżeński	23	4,46
Z obowiązków (pracy) wywiązywał się należycie	18	3,49
Z obowiązków wywiązywał się dobrze	16	3,10
Oblicze moralne nie budzi zastrzeżeń	15	2,91
Chętny (brał czynny udział) do prac społecznych	13	2,52
W pracach społecznych nie brał udziału	13	2,52
Zaniedbywał się w pracy	10	1,94
Wykazywał niezdyscyplinowanie	9	1,74
W związku z pracą oskarżonego ujawniono manko	9	1,74
Nie stwierdzono nałogów u oskarżonego	9	1,74
Należy do PZPR	9	1,74
Należy do ZMS	7	1,36
Nie należy do organizacji społeczno-politycznych	7	1,36
Posiada dobre kwalifikacje zawodowe	7	1,36
Nadużywał alkoholu	7	1,36
Zachowywał się nienagannie	6	1,16
Ukarano naganą	6	1,16
Opuszczał pracę bez usprawiedliwienia	6	1,16
Otrzymał nagrody (wyróżnienia)	6	1,16
Dyscyplinarnie zwolniono z pracy	5	0,98

Podano ponadto szereg innych niejednorodnych informacji (patrz uwaga pod tabelą 1).

Tabela 3

Wywiady w radach narodowych

Tekst wywiadu w streszczeniu	Liczba wywiadów	%
Oskarżony (skazany) wykazuje skłonność do nadużywania alkoholu (upija się, jest alkoholikiem itp.)	17	8,46
Nie cieszył się dobrą opinią wśród miejscowej ludności	11	5,47
Posiada gospodarstwo rolne (z podaniem ilości hektarów)	11	5,47
Określenie terminu zamieszkania w miejscowości	11	5,47
Cieszył się dobrą opinią wśród miejscowej ludności	10	4,97
Wskazanie rodzaju (zakładu) pracy	10	4,97
Podanie liczby osób na utrzymaniu oskarżonego łącznie ze stanem rodzinnym	9	4,48
Wszczynał awantury po pijanemu	7	3,48
Podano stan majątkowy oskarżonego	7	3,48
Wywiązuje się z obowiązków wobec państwa (rolnicy)	6	2,98
Moralnie prowadzi się dobrze	6	2,98
Nie karany	6	2,98

Uwaga wypowiedziana pod tabelą 1 aktualna jest także dla informacji zawartych w tej kategorii wywiadów.

LES ENQUÊTES ET LES OPINIONS DE LA MILICE, DES ÉTABLISSEMENTS
DE TRAVAIL ET DES CONSEILS POPULAIRES COMME LA BASE
DES DÉCISIONS SUR LES LIBÉRATIONS CONDITIONNELLES

R e s u m é

Les enquêtes et les opinions de la Milice et des Conseils Populaire sur les personnes qui tâchent d'obtenir la libération conditionnelle, comme la base des décisions du tribunal, ont une grande signification, car elles dérivent des organes officiels. Les opinions des établissements du travail, en majorité dirigés par des personnes acceptées par des autorités d'Etat et du parti possèdent aussi une grande autorité pour la décision du tribunal.

La participation des enquêtes de la Milice dans le complètement des bases des décisions sur les libérations conditionnelles atteignait 15,77% des affaires du groupe examiné. Le tribunal pénitentiaire le plus souvent profitait des enquêtes de la Milice par l'intermédiaire des dossiers des affaires criminelles, à la deuxième place grâce aux efforts de l'administration des établissements pénaux et il agissait d'office. Les nombres correspondants et leur qualification on a contenu dans le texte principal. L'analyse du contenu des enquêtes de la Milice mène à la conclusion, que le plus souvent on citait les suivants groupes de problème des circonstances: les particularités personnelles (les relations personnelles, les traits de la personnalité y compris); déterminant le mode de vie de la personne qui tâchait d'obtenir la libération conditionnelle; déterminant l'opinion du milieu du domicile et du travail; les conditions de famille; les conditions de fortune du condamné et de sa famille. Le texte de l'article discute les proportions et la signification des circonstances susmentionnées.

En 17,58% des affaires sur la libération conditionnelle le tribunal pénitentiaire possédait des opinions des établissements du travail sur le condamné, l'ancien! travailleur de ces établissements. Le plupart des opinions a été obtenue par l'intermédiaire des dossiers des affaires pénales. L'article présente la structure des nombres dans ce domaine. Le contenu de l'opinion des établissements du travail, parmi les circonstances utiles pour le tribunal pour rendre la décision, se concentrait surtout sur les problèmes: de la relation au travail du condamné, de ses particularités personnelles (les traits de la personnalité y compris) et de son comportement sur le terrain de l'établissement du travail.

Le tribunal possédait des enquêtes des Conseils Populaires seulement en 8,64% des affaires. La source principale de ces enquêtes étaient des dossiers de procès. Là, on a contenu des nombres correspondants, démontrant la structure des observations obtenues et les remarques sur leur sujet. Parmi les groupes de problème des circonstances mentionnées dans les enquêtes des Conseils Populaires le plus souvent de présentaient des circonstances qui caractérisaient: les particularités personnelles du condamné (les traits de la personnalité y compris), l'opinion régnant dans le milieu de l'habitation et du travail, les conditions de fortune du condamné et de sa famille, le mode de vie et les conditions de famille. On a fait aussi un nombre de remarques sur la division des enquêtes sur eux catégories. 1 - sur les informations actualisées sur le condamné de la période de la commission de l'infraction par lui et 2 — de la période où il tâchait d'obtenir la libération conditionnelle et de plus sur les possibilités pratiques et les essais de solutions, pour assurer au tribunal pénitentiaire le maximum d'informations sur le condamné.

On a aussi consacré quelques phrases aux opinions des autorités militaires, aux organisations socio-politiques et aux écoles.

Dans la partie finale l'article contient une annexe, composée de trois tableaux statistiques, groupant le matériel direct, positif, obtenu des enquêtes et opinions élaborées.